

SZABÓNÉ LÁSZLÓ LILLA

A HITTANOKTATÓ NÖVEKEDÉSE A HITBEN

„A tanítvány egy alkalommal megkereste a Mestert.

– Mester! Mit tegyek, hogy jobb tanítvány legyek?

– Ahhoz, hogy növekedj a tanítványságban, vidd ezt a kosarat, merítsd meg naponta a folyóban, és menj fel vele a faluba!

A tanítvány – bár értetlenül –, de engedelmeskedett a Mesternek.

Néhány nap után viszont egészen haszontalannak érezte a feladatát, úgyhogy visszament a Mesterhez.

Mester, én engedelmesen teszem a dolgot, de ennek semmi értelme, egy cseppnyi vizet se tudok feljuttatni a faluba.

Fiam, tedd a dolgod engedelmesen!

A tanítvány még néhány napig igyekezett tenni értetlenül a dolgát, de pár nap után ismét a Mester előtt állt.

Mester, mi értelme mindennek?

Fiam, nézd a kosaradat, egészen megtisztult az elmúlt napokban!”

A katechetikai kézikönyvek méltatlanul keveset foglalkoznak a hittanoktató személyével, kompetenciáival és hitbeli állapotával. Képzésünkben rendszeresen használt jegyzetek közül összesen kettőben találunk pár oldalt erre nézve.¹ Tamminen és szerzőtársa hangsúlyozza, hogy a „hittan »tanárérzékeny« tantárgy. A tanár nézetei »ragadnak«². De a kifejtésben önismeretről, empátiáról, a diákok élethelyzetének, valóságának ismeretéről és felebaráti viszonyról ír, meg sem említi a hittanoktató istenkapcsolatát.

Boross Géza katechetikai jegyzete érinti egyedül explicit módon a hittanoktató hitbeli beágyazottságát. Hangsúlyozza, hogy a „katechéta nem alanya, hanem eszköze, ha még annyira fontos eszköze is, akkor is csak eszköze a katechézisnek”³. Majd két kérdés köré csoportosítva beszél a hittanoktató spiritualitásáról: (1) Van-e a katechétának istenkapcsolata? Vagyis kívülről ismeri csupán, vagy belülről éli mindazt, amit tanít? (2) Még mindig Krisztus tanítványa-e? Vagyis halad-e a személyes spiritualitás, istenismeret, a növekedés útján?

A téma jelentősége nagy, hiszen a vallásosság, a hitfejlődés területén a szocializációs, nevelő-személyiségformáló impulzusok sokkal hatékonyabbak, mint a szándékolt tanítói és nevelői módok. A hittanoktató hiteles, diákok elé élt lelkesége, a közösen megélt spiritualitás az, ami megágyaz annak a tanulási folyamatnak, elsajátításnak, amiről Bandura modelltanulásként, Hjalmas Sundén szerepfelvételként, H.-J. Fraas szokáskialakításként beszél.⁴

Az alábbiakban a hittanoktató hitben növekedésének a témáját tekintjük át bibliai, rendszeres teológiai, lelkiségtörténeti és gyakorlati teológiai oldalról.

A hitbeli növekedés hagyományai

A lelkivezetői hagyományban jónéhány olyan megfogalmazást találunk, amelyben Isten Lelkének munkáját és a keresztyén ember fejlődését az istenismeretben és az üdvösség útján egyfajta növekedési pályán látjuk. Többféle szimbólum szolgált a hívők hitbeli fejlődésének a leírására. A katolikus hagyományban mennyei létrát találunk (*scala sancta*). Benedek 12 lépcsőn keresztül mutatja be a szerzetes lelki fejlődését.⁵ Clarvaux-i Szent Bernát szerelemlépcsőről beszél.⁶ Keresztes Szent János a Kármel hegyére vezető útról ír,⁷ Avilai Szent Teréz a belső várkastély szobáiról.⁸ Bunyan pedig a zarándok útjának képével ragadja meg a hívő lelki életének fejlődését.⁹

Ugyanide sorolhatjuk azokat a különböző felekezetű dogmatikai munkákat is, amelyek minél pontosabban igyekeztek tisztázni az üdvrend, az *ordo salutis* egyes lépéseit, és annak emberi alkalmazását, az *applicatio salutis*.¹⁰ A 17. században felekezeteket egymástól élesen elválasztó leírásokat találunk. A református dogmatikákban rendszerint a következő sorrenddel és értelmezéssel találkozunk:

- (1) Megigazítás – Krisztusban megtörtént, rajtunk kívüli, objektív valóság.
- (2) Megtérés – Felismerjük, hogy az életünk nincs a helyén, szükségünk van, vágyunk a teremtő Istennel való kapcsolódásra, így Felé fordulunk, ebben az elindulásban észleljük magunkban a bűn, az elszakítottság állapotát, ez mély bánatot, bűnbánatot eredményez bennünk (tékozló fiú hazatérése).
- (3) Újjászületés – A megtérésünkkel szubjektív módon is birtokunkká lesz Krisztus megigazító munkája, az Atya ölelésében gyűrűt kapunk, új ruhába öltöztet, beleállít bennünket – elveszett, de megtalált gyermekeit – egy új identitásba. Megigazítottságunk a helyreállított, újjászületett állapotunkban teljeseedik ki.
- (4) Megszentelődés – Az új identitásunkban az Atya véghez viszi, kiteljesíti munkáját, megszentel bennünket, ami már itt a Földön elkezdődik, de a mennyei országban teljeseedik ki rajtunk.

Bár a fenti lelkiségi írások és teológiai rendszerező munkák segítenek reflektálni a különböző állapotokra, de sokkal óvatosabban kell bánnunk az időbeli sorrendiséggel, előfeltételek felállításával, ugyanis bibliai igékből közvetlenül nem bontható ki rögzített üdvrend. Sőt, még azt sem mondhatjuk, hogy az egyes lépések (elhívás, megigazítás, újjászületés, megtérés, megszentelődés) ok-okozati összefüggésben lennének egymással.¹¹

A Bibliában sem találunk az ember lelki megújulására és növekedésére nézve olyan egyseges menetrendet, amelyre minden hívőnek szükséges lenne ráállnia, megvalósítania, vagy akár Isten kegyelméből menetrendszerűen megtörténne vele. A Róm 8,29–30-ban található „aranylánc”, és a témához kapcsolódó további igeszakaszok (1Kor 1,30; 1Kor

6,11) is kevésbé az üdvözülés leírására, mint Isten dicsőítésére szolgálnak. Arra mutatnak rá, hogy a megváltás, újjászületés, megszentelés, hitbeli növekedés, lelki formálódás elsődleges alanya a Szentháromság Isten. Az Ő munkája (1Kor 1,30) az Úr Jézus Krisztus nevében, a mi Istenünk Lelke által történik (1Kor 6,11).

Az Ige beszél növekedésről, de mindig Isten ajándékként mutatja be, amiben az ember része az engedelmisség a ráhagyatkozásban, az Istennel való közösség gyakorlásában:

- gyümölcstermés (Jn 15,1–16; Gal 5,19–21);
- növekedés (2Kor 10,15; Kol 1,10; 2Pét 3,18; Ef 2,21; 4,15–16; 1Kor 3,6–7; Ef 2,21; 4,15);
- érettség (1Kor 2,6; Fil 3,15; Kol 4,12; Ef 4,12–13; Zsid 5,14);
- megszentelődés (Zsid 10,29; Jn 17,17.19; Róm 15,16; 1Kor 1,2; 6,11; 1Thessz 5,23);
- szentség (3Móz 19,2; 1Kor 5,9–10; 1Pét 1,16; 2,11; Kol 2,20–23; 3,5–11; 1Kor 3,16);
- szeretet (5Móz 6,5; Mt 22,34–40; 13,1–3; 14,1–25; 2Kor 5,14; Kol 3,12–17; 1Pt 4,8–10; 1Jn 3,16–18; 1Jn 4,7; 1Pt 1,22; Ef 5,2)

Megszentelődés

Természetesen az észszerűség alapján valamiféle sorrend feltételezhető a lelki élet területén is, az Istennel járt úton. Pedagógiai, lelki kísérői vonatkozásban az egyes történések megkülönböztethetők és bizonyos sorrendbe állíthatók, és az emberi felelősség is valamilyen formában elhelyezhető a folyamatban. Az emberen nem csupán végbemegy Isten üdvözítő akarata, nem tárgy a történésnek, hanem személyes „üdvörténetének” szubjektuma. Ez a megigazításban történik, ahogyan Isten Krisztus igazságát nekünk tulajdonítja. A református teológiában a páli igék alapján ráadásul ez egy nekünk tulajdonított (forenzikus) igazság (Róm 4,3–8; Fil 3,9; 2Kor 5,21; HK 60), ami az újjászületésben lesz az ember valóságává. „Van objektív üdvösség (salus objektiva), amely rajtam kívül tétetett el a számomra és szubjektív üdvösség (salus subjectiva), amikor ez az objektív üdvösség Isten kegyelméből már az én legszemélyesebb birtokom is egyúttal.”¹²

Korunk embere számára zavarba ejtő és nehezen befogadható, hogy ebben a folyamatban a református álláspont szerint teljes mértékben Isten a cselekvő: „kizárólag Isten végzi, ingyen kegyelemből és csak Isten munkája nyomán végezhet valamit ezen a téren is az ember, Isten kegyelmi erejével és az ő eszközöképpen.”¹³ Az önmegvalósításra behuzalozott 21. századi ember számára a legnagyobb kihívás a keresztyén hitben, hogy elhiggye, hogy Isten kegyelme, az arra való ráhagyatkozás, abban való részesedés lehet teljesebb, jobb, egyedibb, értékesebb, mint amit magunk elképzelünk, vagy amit képesek vagyunk megvalósítani. Így a lelki élet területén is a legfontosabb kérdés, hogy mi szeretnénk megformálni az Istennel járt utunkat, földi létünk spirituális dimenzióját, vagy engedjük, hogy részesüljünk abban a lelki formálódásban, ami Isten kegyelméből történhet velünk.

A megtérést követő hitben növekedést a különféle hagyományok más és más kifejezéssel illették. A római katolikus teológiában a *iustificatiót* használták erre is egyfajta gyűjtőfogalomként, ami alatt a teljes, folyamatjellegű életmegújítást látták. A keleti hagyományban *theosiszról* (megistenülés), a lutheránusok *renovatio*ról, a metodisták *perfectio*ról, a reformátusok pedig *sanctificatió*ról, vagyis megszentelődésről beszélnek.¹⁴ A megszentelődés a kálvini teológiában a Krisztussal való misztikus egységben valósulhat meg, amihez viszont nem felfele, hanem éppen ellenkező irányba vezet az út.

Hitben növekedni

Az alábbiakban a lelkivezetői hagyományban sokat használt hatodik századi patrisztikus író, Dionüsziosz Aeropagitész hármass felosztását¹⁵ hívjuk segítségül, hogy közelebb kerüljünk annak a megértéséhez, hogy a lelki út valójában nem egy lineárisan felfele haladó ösvény, sokkal inkább egy naponkénti megtéréssel járó, az óember és az újember közt oszcilláló, állandó mozgás Isten kegyelme és a mi emberi istenfelejtésünk közt.

1. ábra: A hármass út

A fenti összesítő ábra hangsúlyozza, hogy az Isten jelenlétében történő növekedés határozottan különbözik attól, ahogyan a mai ember gondolkodik a kiteljesedésről. Általános esetben a növekedést egy felfele tartó, az élet normális kerékvágása közt zajló folyamatnak tekintjük. Az Istenben történő út ehelyett éppen az ellenkező irányba tart. Egy mindent feje tetejére állító felismeréssel kezdődik: az ember bűnös, élete Isten nélkül kiszolgáltatott, végtelenül törekeny, az élet megbízható forrásai pedig önmagán kívül vannak. Az Isten felé vágyakozás ráadásul az Istentől való „távolság” valóságának átélésével kezdődik.

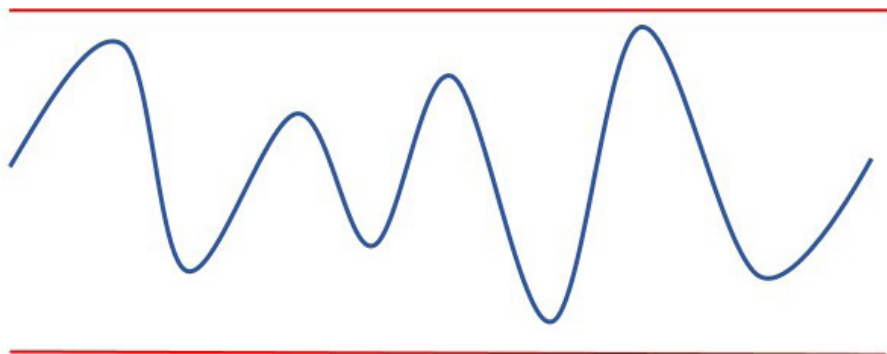
A növekedés paradox módon lefele, a mélységbe vezet és fokozódó bűnbánatban ölt alakot, így járhatja be a megtérő a megtisztulás útját (via purgativa). John Veltri jezsuita lelkivezető megfigyelése,¹⁶ hogy az Istenhez vezető úton a hívő előbb zűrzavart, szomorúságot, kétségbeesést, félelmet él át. Rádöbben az Istentől és egyúttal az élet lényegétől való elszakíttóságára, amiben tehetetlenség és erőtlenség lesz úrrá rajta. Lelki szárazságba és lelki sötétségbe jut. Majd valóságosan visszhangoznak Jézus szavai: „Bizony, bizony, mondom neked: ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg az Isten országát.” (Jn 3,3) Mindez tudatosítja, hogy Isten megigazítására van szükség, ami az ember oldaláról elérhetetlen. Csak vágyhatja és várhatja, hogy megjelenik a közeledő Isten.

Ennek a lefele, az alázat útján induló növekedésnek „mélypontja”, amikor egészen Istenre bízunk magunkat, ami egyúttal a felemelkedés kezdete. A megvilágosodásban (via illuminativa) az ember halálba adja eddigi, önmaga által építgetett életét, és ezzel megnyitja magát Isten újat teremtő tette előtt. Ez a kenózis, a megüresedés, a „nem tudás”, a „meg nem ismerés” állapota.¹⁷ A via illuminativa az az állapot, ahol leginkább a halálba tudjuk adni mindazt, amit eddig ismertünk, vallottunk, gondoltunk akár Istenről, akár magunkról, akár a másikról, ezáltal megnyitjuk magunkat arra, hogy Ő világosítson meg és Ő győzzön meg bennünket. Ebben a megtaláltságban és Isten önmaga általi feltárulkozásában a halálon túl abban az életben osztozunk, ami Jézus Krisztus feltámadásában lett a mienk.

Amikor az ember átöleli saját gyengeségét, arra az öröme ébred, hogy Isten elfogadja Krisztusban, és Őbenne megtörténhet az Isten, az ember és a felebarát egysége, a megszentelődés, a szentek közé emeltetés, a via unitiva. „Az ember bevonatik a Krisztusban való Új Lét erejébe, mely lehetővé teszi a hitet; röviden: megvalósul az Isten és az ember egysége, még ha töredékesen is.”¹⁸ Itt átélhető Isten szeretete, elfogadása, megbocsátása. Nő a bizalom, a békeesség, a remény. Aminek gyümölcse a kapcsolatrendezés és a megbocsátásra való képesség, ami a közösségi élet gyógyulását, az Egyház, a Krisztus-test épülését szolgálja.

A fenti ábrán láthatjuk, hogy az útnak három színtere van. Az egyik a pneumatikus valóság (a külső íven pirossal), amit Isten Szentlelke munkál bennünk. A belső íven találjuk azokat az érzéseket, amelyeken átmegyünk mindeközben (feketével). Középen pedig azt a spirituális tapasztalati valóságot találjuk (késsel szedve), ahogyan a lelki formálódás zajlik bennünk a pneumatikus és pszichikus történések egységében. Nem nehéz rácsodálkozni a hasonlóságra a passió útjával. A hármason Jézus szenvedésében és dicsőségében osztozunk valamiképp, „ha vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk”. (Róm 8,17)

Hangsúlyoznunk kell, hogy bár az ordo salutis felrajzolható a fenti ívvel, de a hitéletben valójában ez nem egy egyszer s mindenkorra végigjárt út. A Krisztusban élő hívő ember is újra és újra elvétí az Istenre hagyatkozás, a Vele járt út ösvényeit. Nem gondolhatunk a fentiekre úgy, mint hosszú távon fennálló, már egy életre megküzdött lépcsőfokokra, ahogy Augustinus, aki a fent bejárt út hármasságát a már elért keresztyéni fokozatokra értette, így „kezdők – haladók – tökéletesek”-nek nevezte az egyes szinteken lévőket.¹⁹ Ehelyett, ahogy a szinuszgörbe, úgy járjuk a hármason az élet legkülönbözőbb szakaszain és területein, amiben az evangélium Isten hűsége, és szüntelen munkája a mi elhívásunkban, a lelki formálódásunk útján.

2. ábra: A lelki formálódás újabb és újabb egybekapcsolódó útjai

A lelki formálódás dimenziói

A fentieket megfontolva sokkal célszerűbb lelki formálódásról, mint hitbéli növekedésről beszélni. Diana J. Chandler témában írt részletes, bibliai alapra épített, de a mai társadalomtudományi munkákat is felhasználó modelljében sokkal kevésbé a növekedésre, mint az ember életét alkotó dimenziókra teszi a hangsúlyt.²⁰ A lelki formálódás szívében Isten megváltó szeretete és akarata áll, ami lehetővé teszi, hogy életünk krisztusivá legyen.²¹ Isten nem mondott le arról, hogy az embert a Jézus Krisztusban való újjászületés által visszaállítsa eredeti identitásába, hogy Isten képmása legyen a földön.²² Ez magába foglalja az Istentől való vezetettséget, a személyes kapcsolatokat, az értelmi gondolkodást, és a sáfárságot. Ebből a négy területből egyúttal kibomlik az a hét terület, amin bekövetkezik Isten újjászülő és átalakító munkája a Vele járt engedelmisségben.

Ezek közül Chandlernél elsődleges a spiritualitás,²³ az Istennel való kapcsolat dimenziója, mert ez alapozza meg és ad értelmet a többi hatnak. A lelki formálódás a megváltással kezdődik, a Szentléleknek az egész életünket átjáró munkájával folytatódik, aki kegyelemből, Istentől kapott ajándékként életünket Krisztus képére formálja. A lelki gyakorlatok erősítik bennünk ezt a kapcsolatot és készre tesznek bennünket, hogy a mennyei világ gyümölcseit teremjük (1Tim 4,8). A Lélek ebben megannyi eszközt használ, akár a szenvedést is.

Az emocionális formálódás²⁴ a kötődési mintáink gyógyulását jelenti, ami természetesen mélyen be van ágyazódva az Istennel való kapcsolatunkba. Ha megbékélünk abban, akik Istemben vagyunk, és ebből a forrásból tekintünk az emberi kapcsolatainkra, akkor válunk nyitottá a kapcsolatrendezésre és megbocsátásra. Természetesen ez a dimenzió is tovább gyűrűzik a következő területek felé.

A kapcsolatok dimenziójában²⁵ elsődleges a család, de ugyanide tartoznak a barátságok és a gyülekezet is, ahol megélhető az istengyermekség. Ezekben a közösségekben éljük meg a sebezhetőséget, és tanuljuk a bizalmat. Talán itt a legerőteljesebb a kulturális ha-

tás, ahogy a kapcsolódásainkban meghozzuk döntéseinket, választásainkat, így különösen fontos, hogy ebben is Istenből induljon ki a formálódásunk.

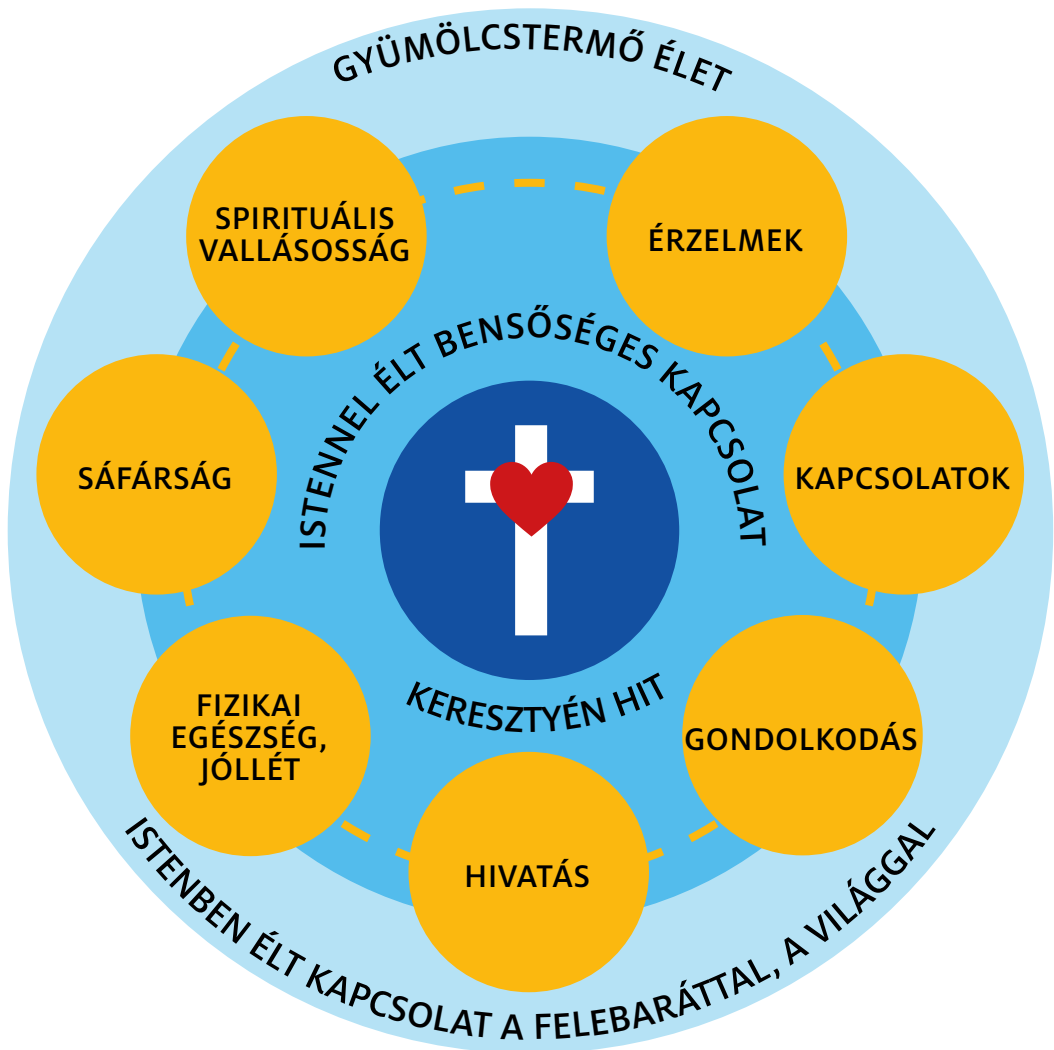
A gondolkodás,²⁶ ami egyszerre megértés, logika, tervezés, rendszerezés, analízis, stb., ugyancsak az Istentől kapott képességünk, hogy Isten dicsőségére használjuk. Ennek része az is, hogy Istenben keressük az igazságot, és így igazodunk el a megannyi világnézet között.

A hivatás területén²⁷ Chandler megkülönbözteti az elhívást (életcél), ami az Istennel járt teljes életutat jelenti, és az élet megannyi dimenzióját átjárja (család, gyülekezet, szociális felelősség, stb.), és azt a munkát, foglalkozást, amiben elkötelezetten dolgozunk. Természetesen az az ideális, ha a kettő minél inkább átfedésben van, de ez nem minden esetben valósul meg. Mindenesetre a szeretet az, ami mind az életcél, mind a munka területén a lendületet adja.

Fontos helyet és részletes kifejtést kap a testi egészségünk és jóllétünk.²⁸ A keresztyén hit megtestesült hit. Az a tény, hogy Isten Jézusban testben jött közénk, megkerülhetetlené teszi a testi valóságunkat az Istennel való kapcsolat területén. Mint a Szentlélek temploma, fontos gondoskodnunk róla, hogy Isten dicsőségére éljünk ezen a területen is. Tiszteelve a testünket tiszteljük Istent, aki testben teremtett minket. Így az egészséges étkezés, a mozgás, az elegendő alvás, az aktivitás és pihenés ritmusa, illetve a szexuális tisztaság gyakorlata mind hozzátartozik Isten tiszteletéhez.

Végül a sáfárság területe²⁹ zárja a sort, ami magába foglalja mind a személyes javainkkal, lehetőségeinkkel, mind a teremtett világhoz való hozzáállásunkat. A modell egyensúlyban tartja, hogy mindezek értünk, mégis Isten dicsőségére állnak rendelkezésünkre, így a megóvás, az őrzés, a jó gazdálkodás komoly felelősségünk keresztyénként a világban. Ebbe a területbe tartozik az időbeosztás is, hogy tudunk-e elkülöníteni szent időket, amelyek egészen az Úréi.

Chandler fent felvázolt megközelítésének ereje, hogy az emberi élet teljességét próbálja a lelki formálódás tematikája alá rendezni. Munkájában ugyanakkor a spiritualitás címszó alatt egybemosódik az emberi lehetőségek és felelősség dimenziója és a Szentháromság által munkált pneumatikus folyamat, amit a hármas út ábrázolásánál is igyekeztünk szétválasztani. A lelki formálódás területén is hasonlóan nagy jelentősége van annak, hogy lássuk a kegyelem területét is (amiért Istenhez kell fordulunk, és nem kérhető számon magunkon vagy a másik emberen), és az emberi akarat, odaszánás, engedelmisség oldalát is. Éppen ezért a lelki formálódás teljesebb megértésére az alábbi ábrát javaslom:

3. ábra: A lelki formálódás emberi dimenziói és a kegyelmi munka három területe

A lelki formálódás középpontjában a Szentháromság Isten áll, aki Jézus Krisztusban megváltotta az embert. Ez egészen addig egy rajtunk kívülálló objektív valóság, amíg valami módon nem kapcsolódunk személyesen is Isten helyreállító munkájához. Ő az, aki kezdeményezi a személyes kapcsolatot, keres minket, megszólít, amihez különböző életkorban, az élet különböző szakaszaiban más-más módon kapcsolódhatunk. Az Istenhez fordulásnak van egy döntés jellege. Isten nem kényszeríti magát ránk. Ezért fontos szétválasztanunk a kegyelem terét (kék koncentrikus körök) és az emberi szabad akarat területeit (sárga körök). Az Isten megszólításából fakadó keresztyén hit a kegyelem tere, az Istenrel élt bensőséges kapcsolat a Tőle való megragadottságban bontakozik ki. A mi részünk, hogy reflektálunk-e életünk spirituális dimenziójára, vagyis keressük-e a minket kereső

transzcendenst. Ennek közösségi formája a vallásosság, amihez egy-egy történelmi és kulturális hatások folyamán kialakult felekezeti, gyülekezeti közösségekben kapcsolódhatunk.

Az Istentől ajándékozott hit, bensőséges kapcsolat életünk minden dimenzióját átjárja, ha megnyitjuk magunkat, engedünk Istennek. Nem gyógyulnak a mi részvételünk nélkül az érzelmeink, kapcsolataink, nem formálódik a gondolkodásunk, és a hivatásunk, fizikai egészségünk, jóllétünk, világban való küldetésünk is akkor alakul a kegyelem terében, ha mindezeket a területeket átjárhatja Isten valósága, tehát ha a Vele való bensőséges kapcsolatban éljük meg ezeket, reflektálunk rájuk, és engedelmeskedünk Neki. Természetesen ezek a területek hatással vannak egymásra, sőt szétválaszthatatlanok. De a keresztyén hitben növekedő ember élete mindezen területeit egyre inkább átjárja Isten kegyelme, ahogyan megüresíti magát (*kenózis*) és engedi, hogy krisztusivá formálódhasson (*teózis*).

Ahogy az ábrán követhető, mindez az átalakulás nem marad az ember személyes élete és Istenhez való kapcsolatának a körén belül. Mert a keresztyén hit mindig közösségi is. Az Istennel élt bensőséges kapcsolat az addig önmagunkra irányuló, magába zárt figyelmünket megnyitja a felebarát és a ránk bízott teremtett világ felé. A személyes kegyesség, lelki formálódás Istenben egyúttal gyümölcsstermő élet, hiszen mindazok a dimenziók, amelyeket fentebb tárgyaltunk, nem pusztán értünk, hanem a környezetünkért is vannak.

Az így módosított ábra a nagy parancsolat hármasságát is integrálja. Jézust a Mt 22,34–40-ben valójában a lelki formálódásról kérdezik. Mi a legfontosabb a törvényből, ami által igazzá lehetünk, hogy betöltsük az Isten által nekünk rendelt életet? Jézus Isten szeretetét állítja az első helyre, majd a felebarátról beszél önmagunk szeretetének viszonylatában. Ha életünk középpontjában a Szentháromság Isten van, és a Vele való szeretetben élünk, ez fogja meghatározni életünk minden területét és dimenzióját. De ez nemcsak nekünk és értünk adatott, hanem a felebarátért is, így az Istennel való közösségben történő gyógyulás, átalakulás, formálódás a felebaráttal való kapcsolatunkban ugyanúgy kifejti hatását.

A lelki formálódás valójában a hármas szeretetkapcsolat mind teljesebb gyógyulása: (1) Isten; (2) a megváltásban új identitást kapott, a Szentháromság Isten szeretetében formálódó önmagam; (3) és a felebarát között, aki rám bízott. Ennek hármasságában viszont fontos elválasztanunk egymástól a keresztyén hit (pneumatikus valóság), a spiritualitás és a vallásosság területeit.

A keresztyén hitet annak a pneumatikus létnek tekinthetjük, amit Isten munkál bennünk. Egyszerre járja át a Vele, az önmagunkkal és a felebaráttal való kapcsolatunkat. Mindebben a kegyelemnek primátusa van. A szeretet, amire Krisztus hív, amit a legnagyobb parancsolatként kaptunk, Isten munkája bennünk. Ez a lényege, a magja. A Vele való kapcsolat, amiből kibomlik a krisztusi, szeretetteljes élet. A kérdés, hogy engedünk-e neki, engedelmeskedünk-e, beleállunk-e ebbe a nekünk ajándékozott, a Lélek által belénk élt szeretetbe?

A spiritualitás minden embert érintő dimenzió, amit mára a pszichológia is hangsúlyoz a bio-pszichoszocio-spirituális, négyes felosztásban tárgyalt humanisztikus emberképben.³⁰

Minden ember hisz valamiben. Az ember felfele nyitott lény. Vágyik a kapcsolódásra és az önmagában és önmagán túl tapasztalt valóság önazonosan kezelhető értelmezésére. A kérdés, hogy milyen utakon járunk, milyen közösségekhez kapcsolódunk lelki éhségünkkel. A vallások mind-mind egy-egy utat, egy-egy értelmezési modellt és keretet képviselnek.

A Szentháromság Istentől való megragadottság, a keresztyén hit beemel minket Isten népe közösségébe és történetébe. Így spirituális útkeresésünket az egyházban, vagyis a keresztyén vallásosságban éljük meg. A különböző egyházi hagyományokban, felekezetekben, kegyességi irányzatokban kialakult lelki gyakorlatok épp azt a célt szolgálják, hogy az élet fent tárgyalt dimenziói reflektáltan a keresztyén hit hatása alá kerüljenek. Fontos, hogy mindezek akkor töltik be a céljukat, akkor vannak a helyükön, ha nem pusztán emberi tevékenység, „legyártott” vallásosság vagy spiritualitás, hanem Isten Lelke által munkált pneumatikus életből fakadó valóság. Éppen ezért fontos Chandler modelljéhez képest a teológiaiailag is reflektált vallásosságot, keresztyén spiritualitást/lelkiséget/kegyességet hangsúlyoznunk, annak Istentől munkált és az ember által alakított részét elkülönítenünk.

A keresztyén hit, az Istennel élt kapcsolat lelki gyakorlatokon, vagyis vallásos keretek között ölt testet. Az istenkeresés mindenképp valamilyen választást von maga után. Reformátusként az istentisztelet, az imádság, a Szentírás olvasása, a sákramentumokkal való élés és a Krisztus-test közösségébe való tartozás, vagyis a gyülekezeti élet egy fontos és a többi hat dimenziót is meghatározó része a lelki formálódásnak. Tehát mindazok a lelki gyakorlatok, amelyekkel gyakoroljuk az Isten felé fordulást, az engedelmisséget, az alázatot, nagyban függ attól a felekezeti és kegyességi beágyazottságtól, amiben éljük a tanítványságunkat. A kérdés így mindig az, hogy azok az utak, vallásos gyakorlatok, rítusok, amelyekben élünk, elsőbbséget adnak-e Istennek, és támogatják-e, megnyitják-e az utat az Ő munkája felé.

A fenti ábra egyúttal rávilágít a *contemplatio et actio*, az *ora et labora*, az imádság és szolgálat, vagyis a keresztyén hit és a tanítványi szolgáló lét egymástól elválaszthatatlan összetartozására. A lelki formálódás nem öncélú. De nem is tud önmagunkon kívül megtörténni. Éppen annyit tudunk a krisztusi életből adni a ránk bízottaknak, amennyire helyet készítettünk számára magunkban. Éppen annyira tudunk a felebarát szolgálatában állni, amennyire engedjük, hogy bennünk munkálkodjon a kegyelem. Éppen annyira fogjuk a Lélek gyümölcseit teremni, amennyire kértük és engedjük, hogy az Ige által, a sákramentumokban, a lelki gyakorlatokban munkálkodjon bennünk a Lélek. Mind a hét dimenzió-nak megvan a személyes életünkben, istenkapcsolatunkban formálódó része, ami egyúttal gyümölcstermővé válik abban, ahogyan Isten általunk szolgálni akar a világban. A Szentháromság Isten bennünk végzett munkája túlmutat rajtunk.

Amennyiben a hittanoktató bensőséges, személyes istenkapcsolatban járja mindezen a területeken a ráhagyatkozás, az engedelmisség, vagyis az újjászületésben elrejtett megszentelődés útját, mind a tanulókkal, mind az egyes tanórai anyaggal való kapcsolatát átjárja az a lelki formálódás, amiben szolgálata gyümölcsözővé válik, és valóban Isten képviselőként szolgál a rábízottak felé.

Felhasznált irodalom

- AVILAI SZENT, Teréz: *A belső várkastély. Avilai Szent Teréz Összes Művei I.*, Magyarország, Sarutlan Kármelita Nővérek, 2015.
- BOROSS Géza: *Katechetika. Egyetemi jegyzet*, Budapest, Ráday Nyomda, 1998.
- BUNYAN, John: *A zarándok útja*, Kolozsvár, Koinónia Kiadó, é.n.
- CHANDLER, Diane J.: *Christian Spiritual Formation. An Integrated Approach for Personal and Relational Wholeness*, Downers Grove, Illinois, IVP Academic, 2014.
- CLARVAUX-I SZENT Bernát: *A kegyelemről és a szabad elhatározásról. Hogyan szeressük Istent*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2002.
- HORVÁTH-SZABÓ Katalin – HARMATTA János – TOMCSÁNYI Teodóra: Teisztikus és humanisztikus spiritualitás, *Pszichoterápia* 18/3, 2009.
- KERESZTES SZENT János: *A Kármel hegyére vezető út. A lélek sötét éjszakája*. <https://mek.oszk.hu/00100/00175/00175.htm> (Letöltés: 2023.10.08.)
- NÉMETH Dávid: *Hit és nevelés. Valláslélektani szemléletmód a mai valláspedagógiában*, Budapest, Ráday Nyomda, 2002.
- SEBESTYÉN Jenő: *Református dogmatika*, III. kötet, Budapest – Gödöllő, Iránytű Kiadó, 1994.
- SÖVEGES Dávid: *Fejezetek a lelkeség történetéből*, Pannonhalma, Szent Gellért Hittudományi Főiskola, 1993.
- SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla: Gyógyító jelenlét – Isten jelenlétének valósága a lelkigondozás, lelki kísérés, testvéri melléállítás alkalmain, In: SIBA Balázs – SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla – LÁNYI Gábor (szerk.): *Lelki éhség. Protestáns spiritualitás a 21. században*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2021.
- Szent Benedek Regulája*, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 1993.
- TAMMINEN, Kalevi – VESA, Laulikki – PYYSIÄINEN, Markku: *Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidaktika*, Budapest, Evangélikus Sajtóosztály, 2001.
- TIEFENTHALER József: *Aszkézis és misztika. A tökéletes élet*, Budapest, „Élet” Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság, 1930.
- TILLICH, Paul: *Rendszeres teológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- VAN DEN BRINK, Gijbert – VAN DER KOOI, Cornelis: *Keresztyén Dogmatika*, Kolozsvár, Exit Kiadó, 2022.

- ¹ Kalevi Tamminen – Laulikki Vesa – Markku Pyysiäinen: *Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidaktika*, Budapest, Evangélikus Sajtóosztály, 2001, 219–222.; Boross Géza: *Katechetika. Egyetemi jegyzet*, Budapest, Ráday Nyomda, 1998, 189–197.
- ² Tamminen – Vesa – Pyysiäinen, *Hogyan*, 221.
- ³ Boross, *Katechetika*, 189.
- ⁴ Mindhárom megközelítést ld. Németh Dávid: *Hit és nevelés. Valláslélektani szemléletmód a mai valláspedagógiában*, Budapest, Ráday Nyomda, 2002, 83–87.
- ⁵ *Szent Benedek Regulája*, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 1993.
- ⁶ Clarvaux-i Szent Bernát: *A kegyelemről és a szabad elhatározásról. Hogyan szeressük Istent*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2002.
- ⁷ Keresztes Szent János: *A Kármel hegyére vezető út. A lélek sötét éjszakája*. <https://mek.oszk.hu/00100/00175/00175.htm> (Letöltés: 2023.10.08.)
- ⁸ Avilai Szent Teréz: *A belső várkastély. Avilai Szent Teréz Összes Művei I.*, Magyarország, Sarutlan Kármelita Nővérek, 2015.
- ⁹ John Bunyan: *A zarándok útja*, Kolozsvár, Koinónia Kiadó, é.n.
- ¹⁰ Részletesen ld. Sebestyén Jenő, *Református dogmatika*, III. kötet (Budapest – Gödöllő: Iránytű Kiadó, 1994), 1–66.; Gijbert van den Brink – Cornelis van der Kooi: *Keresztyén Dogmatika*, Kolozsvár, Exit Kiadó, 2022, 705–776.
- ¹¹ van den Brink – van der Kooi: *Keresztyén*, 707–708.
- ¹² Sebestyén: *Református*, 1.
- ¹³ Uo., 2.
- ¹⁴ van den Brink – van der Kooi: *Keresztyén*, 742–743.
- ¹⁵ A hármastól katolikus értelmezéseit megtaláljuk Söveges Dávid: *Fejezetek a lelkeség történetéből*, Pannonhalma, Szent Gellért Hittudományi Főiskola, 1993, 68.; Tiefenthaler József: *Aszkézis és misztika. A tökéletes élet*, Budapest, „Élet” Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság, 1930, 89–90. Protestáns, integratív alkalmazását: Szabóné László Lilla: Gyógyító jelenlét – Isten jelenlétének valósága a lelkigondozás, lelki kísérés, testvéri melléállítás alkalmain, In: Siba Balázs – Szabóné László Lilla – Lányi Gábor (szerk.): *Lelki éhség. Protestáns spiritualitás a 21. században*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2021, 231–248.
- ¹⁶ John Veltri: *Orientations*, II. kötet, Guelph, Loyola House, 1988, 501.
- ¹⁷ Apophatikus teológiának nevezik a régiek a kataphatikus, kijelentő teológia ellentétét, ami Isten elérhetetlenségét vallja. Emberi oldalról Isten valójában megismerhetetlen. A mi tudásunk mindig nem tudás marad.
- ¹⁸ Paul Tillich: *Rendszeres teológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 2000, 366.
- ¹⁹ Tiefenthaler: *Aszkézis*, 89–90.
- ²⁰ Diane J. Chandler: *Christian Spiritual Formation. An Integrated Approach for Personal and Relational Wholeness*, Downers Grove, Illinois, IVP Academic, 2014.
- ²¹ Chandler: *Christian*, 64–67.
- ²² Uo., 28–43.
- ²³ Uo., 68–85.
- ²⁴ Uo., 86–108.
- ²⁵ Uo., 106–126.
- ²⁶ Uo., 129–152.
- ²⁷ Uo., 151–179.
- ²⁸ Uo., 182–220.
- ²⁹ Uo., 221–249.
- ³⁰ Horváth-Szabó Katalin – Harmatta János – Tomcsányi Teodóra: Teisztikus és humanisztikus spiritualitás, *Pszichoterápia* 18/3, 2009, 180–186.